

МОРАЛНОТО ВЪОБРАЖЕНИЕ И ЕТИЧЕСКАТА КОМПЕТЕНТНОСТ МОГАТ ДА СЕ РАЗВИВАТ И В УНИВЕРСИТЕТА

Сотирова, Д., 2021. *Приложните етики във висшето училище: поуки и посоки на 30-годишното им преподаване в България.*
Изд. Фабер. ISBN: 978-619-00-1343-3

Проф. д.н. Цветан Давидков

Софийски университет „Свети Климент Охридски“

„Етически компетентният човек може да назовава ценностите, които го ръководят – свои и на организацията си, да разпознава разлики в степени на морално развитие на хората, да идентифицира етични принципи и стандарти, морални конфликти и дилеми, в състояние е да опише етиката на професията, бранша, фирмата си, да предложи варианти за подобряването им.“ (стр. 25)

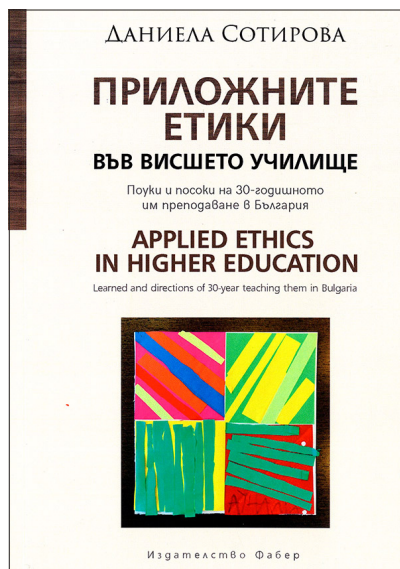
Колегата Даниела Сотирова (професор, д-р) е сред пионерите в създаването, лансирането и утвърждаването на академични дисциплини от цикъла приложни етики: *Бизнес етика, Професионална етика, Административна етика (Етика в публичните услуги), Кроскултурна бизнес етика, Култура и етика на здравната организация* – изброеното е непълен списък на учебните дисциплини за бакалаври, магистри и докторанти, плод на нейните усилия. В новата си книга тя споделя изводи от опита си да въведе ново хуманитарно знание в Техническия университет (Сф), в Медицинския университет (Сф), НАТФИЗ и други висши училища. Този контекст е важен – в зависимост от нуждите на обучаваните и мястото на тези дисциплини в образователната философия на конкретната специалност, в основата им са положени различни философско-етични парадигми и концепции. Затова става дума за многообразие от приложни етики.

Мисли първо за човека! За да бъдеш първопроходец, вероятно трябва по-добре от другите да познаваш общата академична ситуация, да осъзнаваш нуждата и перспективата на подобни усилия. „Какво е свят без хуманитарна образованост...?“ – пита авторката (с. 7) „Ако няма хуманитаристика, то няма умения и навици за критическо мислене и сътворяването му в текст“ (пак там). Без разнообразие, рефлексия и въображение общността на хората *бав-*

но се самоубива (с. 8) „Ценността на социално-хуманитарното образование е в това, че допълва експертизата с интерпретация, дава контекст и културен фон, за да се изтъкне човешкото присъствие.“ (с. 8 – 9). „... *критическото мислене* и саморефлекситиране е белег за зрялост на всяка практическа и теоретична област.“ (с. 11)

Преподавател по философски дисциплини в технически университет – ролята и мястото в колегията са важни, за да разберем аргументите на колегата Сотирова, когато пита **„Защо инженерите имат нужда от професионална етика?“** (с. 20). Съвременен синтезиран отговор е наличен в докладите на ЮНЕСКО: защото а) образованието е ... органична система – „нововъведенията в детската градина оказват влияние и в университета;“ б) образованието... „следва да включва и неинституционализирани форми, не само модели за учене и труд, но и за общуване, игри и развлечения;“ в) образованието ... е „възобновяващ се гъвкав процес, в който е най-голямо специфичното тегло на общокултурните компоненти и личностните комуникативни умения“ (пак там). От това разбиране следват и *конкурентните предимства* на приложно-етическото знание в един нехуманитарен университет: да се наваксат *пропуски в общата култура*; да се научи *диалогът* като незаменима форма в обучението на зрелия човек; вниманието да се насочи към *етичната комуникация*, комуникационните компетентности, и по-специално – към вербалната съставка на интелигентностите (с. 20 – 21). Изведените по този начин цели и смисъл задават перспективата, отворените граници на съдържанието и безкрайното дидактическо многообразие в конструирането и преподаването на приложни етически дисциплини.

Обучението по приложни етики **ориентира моралните ни предпочитания за действие**. При решаването на казус (а „...добрият казус е винаги една драма“ – с. 30) студентите се сблъскват с конфликтни ситуации, *противоречиви морални основания* и разнопосочни възможности; те се учат да проблематизират, да обосновават своя избор – защитават го в състезание с други *аргументи – съмнения – логики – избори*. Рационализирането на моралните избори – по необходимост на глас и публично – поставя пред тях сложни въпроси: кои сме, в какво вярваме, кое е важно за нас и за другите? Студентите разбират, че системата от етични норми е гъвкава; може да бъде противоречива; контекстуално различна. При обсъждането на подходящи казуси човек „шлифова изказа на

предпочитания, желания и интуитивна ситуативна преценка, ... развива *моралното си въображение*, а и двете са основа за избор на решение за определено поведение. Всеки морален субект не просто изработва рамка за отсъждане, но и усвоява *степен на своєвременност на мисленето и действието*, т.е. – умение за бързо и адекватно морално решение.“ (с. 31 – 32). Именно това акцентиране върху уместното контекстуално, „тук и сега“ откликване на моралния субект, е ценно в приложно-етическата аргументация, за което се пледира в книгата.

Интересен акцент в текста на Д. Сотирова са разсъжденията за разликите между **„етичността по принцип и в момента“** („защо е лесно да го кажеш, но е трудно да го направиш“, с. 33 – 37). Изследването на *собствения морален опит* предполага да си даваме сметка за нравствените измерения на поведението ни тук и сега (не непременно в отношението на това поведение към нашите убеждения и вярвания по принцип). Д. Сотирова е писала и в други публикации за многото прояви и равнища в поведенческата етика и специално за феномена *етическо изследняване*. Тук авторката се позовава на резултати от изследвания, които показват, че моралните ценности на индивида оказват по-силно въздействие върху прогнозите за по-отдалеченото бъдеще, отколкото за непосредственото или случващо се сега (с. 35). „*Отдалечеността или близката времева перспектива активират идеалистичното или прагматичното наше Аз*“ (с. 37). Осъзнаването на *искам и/или трябва*, желанието за морално усъвършенстване предполага целенасочени усилия за възпитание на собствените чувства – „Важно е моралната интуиция да става компонент на богато *морално въображение*.“ (с. 36) „... колкото по-дългосрочна е перспективата, толкова повече ситуационните фактори и инструменталните ползи отстъпват място на идентичностите и на изискващото Аз...“ (пак там). В името на *така трябва*.

Етиката на административните услуги е област, която колежата Сотирова познава много добре и като изследовател, и като обучаващ. В текста тя насочва вниманието ни към нещо злободневно и често пренебрегвано днес в държавната администрация (главата „Новото в административната етика: сравнителен анализ на кодексите за поведение на служителите от 2004 г. и от 2020 г.“, с. 38 – 45). Полезно е знанието за посоката на промените в етичната регулация в местната и централната администрация въз основа на ценности и водещи принципи, въплътени в двата етични кодекса. Ситуацията в българската администрация в контекста на развитията в ЕС е представена кратко, структурирано и убедително. Тръгва се от разбирането, че „Етичните кодекси и кодексите на поведение имат балансирана двойствена функция – *дисциплинираща и стимулираща*. Чрез тях се определят границите на поносимото в служебното поведение, които да се основават на ценности и цели, стимулиращи и индивида, и организацията...“ (с. 39). При определени условия кодексите за етично поведение могат да са ценен инструмент за развитие на етичните стандарти и съответстващото им поведение в полза на гражданите, бизнеса, общественото благо. „Изслед-

ванията показват, че в *организациите с етичен кодекс служителите в по-голяма степен* се идентифицират с общността и общите успехи им носят полза, там имат смелост и критерии да оценят и споделят какво мислят за работата, усещат смисъла на личната отговорност и са мотивирани да дават иновативни предложения“ (с. 47). При други условия (в администрацията на „калинките“, безволевите „послушковци“ и клиентелата) самото наличие на етични кодекси е обект на цинично отношение – те се възприемат като досадно „нищозначене“.

Покана за дискусия. В общия случай етичните кодекси се създават от експерти и се „въвеждат в употреба“ с „акт отгоре“ (например *заповед на...*, *решение на ...*). При тази практика, независимо че прокламираното в кодекса се представя върху *плоскостта на етичното*, то се превръща по същество в част от правно-административните механизми за регулиране на поведението. В доста ограничен кръг от случаи системата от етични правила се изработва от членовете на общността, която се нуждае от тях, и се въвежда в употреба чрез акт на доброволно присъединяване. Свободният избор „да се присъединя към“, е поемане на ангажимент – *ще спазвам тази система от правила*. В очертавания контекст кое е по-ценно – *кодекс заради самия кодекс* или *процес на постоянно ангажиране на служителите с „въпросите на доброто“*?

Вероятно още по-многобройни биха били въпросите, които възникват в полето на най-новата приложна етика, представена в главата „Кроскултурната бизнес етика и перспективите в преподаването на мениджърски знания и умения“ (с. 53 – 65). Но това е *поглед в бъдещето*, както пише авторката в заключителните думи.

Успех на новия стойностен текст на колежата Сотирова.

MORAL IMAGINATION AND ETHICAL COMPETENCE CAN ALSO BE DEVELOPED AT THE UNIVERSITY

Sotirova, D., 2021. *Applied Ethics in Higher Education:
Learned and directions of 30-year teaching them in Bulgaria*. Faber.

✉ **Prof. Tsvetan Davidkov, DSc.**

ORCID ID: 0000-0001-5048-3141

Faculty of Economics and Business Administration

University of Sofia

E-mail: tzvetandavidkov@feb.uni-sofia.bg